
SPRÍSTUPNENIE DIGITALIZÁTOV

Prof. PhDr. Dušan Katuščák, PhD.

POZNANIE PRINCÍPOV AUTORSKEJ OCHRANY

- Zásadná kompetencie informačného špecialistu
 - Postupne preberieme prístupy niektorých krajín – hlbšie do témy
 - Úlohy pre študentov:
 - 1) základné princípy sú spoločné – ktoré sú to – zapamätať!
 - 2) aké praktické otázky vás napadnú pri tejto téme?
 - 3) existujú jasné a zrozumiteľné pokyny pre klientov v knižniciach? Vaše skúsenosti?
 - 4) vedeli by ste navrhnúť, čo treba zlepšiť?
 - 5) sú náklady na digitalizáciu vzhľadom na obmedzenia prístupu prijateľné?
-

SPRÍSTUPNENIE DIGITALIZÁTOV V EU

V Európe sa sprístupnenie digitálneho obsahu, vrátane *digitalizátov* a digitálnych *faximile*, riadi rôznymi právnymi predpismi, medzi ktorými sú najdôležitejšie:

1. **Smernica o autorských právach v digitálnom jednotnom trhu (Smernica (EÚ) 2019/790):** Táto smernica zavádza niekoľko opatrení na posilnenie postavenia autorov a umelcov v digitálnom priestore. Upravuje aj pravidlá o digitálnom sprístupnení a digitalizácii odborných publikácií a iných materiálov vrátane podmienok, za ktorých môžu knižnice a archívy digitalizovať a sprístupňovať dielo.
 2. **Smernice o ochrane osobných údajov (GDPR):** Nariadenie (EÚ) 2016/679 sa zaoberá ochranou osobných údajov a môže ovplyvniť digitalizáciu a sprístupnenie materiálov, ktoré obsahujú osobné údaje.
 3. **Rámcové právne predpisy o knižniciach:** Rôzne krajiny majú svoje národné právne predpisy, ktoré upravujú činnosť knižníc a archívov, a to aj v oblastiach digitalizácie a sprístupnenia obsahu.
-

PODMIENKY SPRÍSTUPNENIA DIGITALIZÁTOV ONLINE V NIEKTORÝCH KRAJINÁCH

V **Nórsku** sa sprístupnenie spravuje najmä podľa nórskeho autorského práva, ktoré je v súlade s európskymi smernicami. Kľúčové body týkajúce sa sprístupnenia digitalizátov v Nórsku sú:

1. **Doba ochrany** autorských práv: Dielo je chránené autorským právom *počas života autora plus 70 rokov*. Po uplynutí tejto doby môže byť dielo sprístupnené bez obmedzení.
 2. **Právo na výnimku** pre knižnice: Nórske autorské právo umožňuje knižniciam a archívom digitálne sprístupniť diela, ktoré sú už chránené, ak sú splnené určité podmienky, ako je zabezpečenie, že *dielo nie je obchodne dostupné na trhu*.
 3. **Zdieľanie práv a dohody**: Knižnice môžu získať práva na digitalizáciu a sprístupnenie diela prostredníctvom *dohôd so subjektmi*, ktoré majú práva na dielo *prostredníctvom kolektívneho spravovania práv*.
 4. **Dodržiavanie GDPR**: Pri sprístupňovaní digitálnych súborov, ktoré sa týkajú osôb, musia knižnice dodržiavať nariadenia o *ochrane osobných údajov*.
-

ČESKÁ REPUBLIKA

- 1. Autorské právo:** Dielo je chránené autorským právom *počas života autora plus 70 rokov*. Po uplynutí tejto doby sa dielo stáva verejným majetkom.
 - 2. Knížnice a archívy:** Knížnice môžu digitalizovať diela a sprístupňovať ich online, *ak to nie je obchodne dostupné a ak nie sú porušené práva autorov alebo držiteľov práv*.
 - 3. Záujem o verejné dielo:** Digitalizácia a sprístupnenie diel, ktoré sú *verejným majetkom*, je povolené bez špeciálnych obmedzení.
-

NEMECKO

1. **Autorské právo:** Platí pravidlo 70 rokov po smrti autora.
 2. **Právo na digitalizáciu:** Knižnice môžu digitalizovať diela a sprístupniť ich online, ak nie sú obchodne dostupné a sprístupnenie slúži na vedecké alebo vzdelávacie účely (napr. výnimka pre vzdelávacie inštitúcie).
 3. **Zmluvy a kolektívne spravovanie:** Knižnice môžu mať dohodu so správcovskými organizáciami, ktoré spravujú práva na dielo.
-

USA

1. **Autorské právo:** Platí 70 rokov po smrti autora.
 2. **Verejné dielo:** Diela, ktorých autorské práva vypršali, môžu byť dokonca digitalizované a sprístupnené.
 3. **Fair Use:** Digitalizácia a sprístupnenie môže byť povolené aj podľa doktríny „fair use“ pre vzdelávacie alebo výskumné účely.
-

DOKTRÍNA FAIR USE

*“Spravodlivé použitie”, je právny koncept v oblasti autorského práva, ktorý umožňuje obmedzené využitie chránených diel **bez potreby získania povolenia od majiteľov práv**. Tento koncept je najčastejšie aplikovaný v Spojených štátoch a niektorých iných jurisdikciách, kde existujú podobné zásady.*

Hlavné aspekty doktríny Fair Use:

- 1. Účel a charakter použitia:** Zohľadňuje sa, či je použitie skôr **komerčné alebo nevýnosné, vzdelávacie, kritické alebo parodické**. Zvyčajne sa nevýnosné/neziskové použitie považuje za viac prípustné.
 - 2. Povaha chráneného diela:** Vezme sa do úvahy, či je dielo **faktické alebo kreatívne**. Použitie faktických údajov je zvyčajne viac tolerované ako použitie umeleckých alebo literárnych diel.
 - 3. Množstvo a podstatnosť použitia:** Posudzuje sa, aké množstvo a aká časť diela bola použitá. Použitie malej časti diela môže byť považované za spravodlivé, ale ak používate podstatnú časť diela, je to menej pravdepodobné.
 - 4. Účinok na trh:** Zohľadňuje sa, či použitie negatívne ovplyvňuje trh alebo hodnotu originálneho diela. Ak by použitie mohlo nahradiť potrebu diela alebo znížiť jeho trhovú hodnotu, je menej pravdepodobné, že bude považované za spravodlivé.
-

PRÍKLADY POUŽITIA FAIR USE

Kritika a recenzie: Citát z knihy na účely recenzie.

Vzdelávacie účely: Použitie častí diela v učebných materiáloch.

Paródia: Vytvorenie paródie založenej na chránenom diele.

Výskum a analýza: Použitie častí diela pre akademický výskum.

ŠVÉDSKO

1. **Autorské právo:** Chrání dielo počas života autora plus 70 rokov.
 2. **Právo na výnimku:** Knižnice môžu digitalizovať a sprístupniť diela pre interné účely alebo na žiadosť používateľov.
 3. **Verejné dielo:** Diela verejného majetku môžu byť voľne digitalizované a sprístupňované.
-

FÍNSKO

1. **Autorské právo:** Obdobné podmienky – 70 rokov po smrti autora.
 2. **Právo na digitalizáciu:** Knižnice môžu digitalizovať diela, ak sú dostupné na nekomerčné prístupnenie a účely súvisiace s osvetou a vzdelávaním.
 3. **Verejné dielo:** Knižnice môžu bez obmedzenia digitalizovať diela, ktoré sú vo verejnom majetku.
-

DÁNSKO

1. **Autorské právo:** Platí ochranná doba 70 rokov po smrti autora.
 2. **Súhlas na digitalizáciu:** Knižnice a archívy môžu potrebovať súhlas od majiteľov práv na digitalizáciu diela.
 3. **Verejné dielo:** Digitalizácia verejných diel môže byť bez obmedzení.
-

ŠVAJČIARSKO

1. **Autorské právo:** Platí ochrana diela 70 rokov po smrti autora.
 2. **Digitalizácia a prístupnenie:** Knižnice môžu digitalizovať diela a sprístupniť ich online, ak to nie je sprístupnené komerčne, a sprístupnenie slúži širokej verejnosti.
 3. **Verejné dielo:** Diela, ktorých autorské práva vypršali, môžu byť voľne digitalizované a sprístupnené.
-

AUSTRÁLIA

1. **Autorské právo:** Holá doba ochrany je 70 rokov po smrti autora, ale existujú aj špeciálne ustanovenia pre publikované diela.
 2. **Výnimky a sprístupnenie:** Knižnice môžu sprístupniť digitalizované dielo, ak je to nekomerčné a plní vzdelávacie, výskumné alebo iné verejné účely.
 3. **Verejné dielo:** Diela, ktorých práva vypršali, sú vo verejnom majetku.
-

ŠPANIELSKO

1. Autorské právo: Ochranná doba je 70 rokov po smrti autora.
 2. Digitalizácia: Knižnice môžu digitalizovať a sprístupniť dielo, ak ide o nekomerčné použitie a dielo nie je obchodne dostupné.
 3. Verejné dielo: Diela, ktorých autorské právo už vypršalo, môžu byť voľne digitalizované.
-

KANADA

1. **Autorské právo:** Ochranná doba je 70 rokov po smrti autora, s úpravou pre dielo publikované prvýkrát po smrti autora.
 2. **Fair Dealing:** Digitalizácia na vzdelávacie a výskumné účely bez potreby povolenia môže byť uznaná ako „fair dealing“.
 3. **Verejné dielo:** Diela verejného majetku môžu byť voľne digitalizované.
-

BELGICKO, HOLANDSKO, LUXEMBURSKO

1. **Autorské právo:** 70 rokov po smrti autora.
 2. **Digitalizácia a verejné sprístupnenie:** Knižnice môžu digitalizovať a sprístupniť dielo, ak nie je komerčne dostupné a slúži na nekomerčné účely.
 3. **Verejné dielo:** Diela, ktorých autorské práva vypršali, môžu byť sprístupnené bez obmedzení.
-

VELKÁ BRITÁNIA

1. **Autorské právo:** 70 rokov po smrti autora.
 2. **Využitie výnimiek:** Justification/oprávnenie pre digitalizáciu môže existovať na základe „**fair dealing**“ pre vzdelávacie a výskumné účely.
 3. **Verejné dielo:** Diela, ktorých autorské práva skončili, sú sprístupnené vo verejnom majetku.
-

FAIR DEALING

Je to právny koncept v oblasti autorského práva, ktorý umožňuje použitie chránených diel bez potreby povolenia od držiteľa autorských práv za určitých podmienok.

Tento pojem je rozšírený najmä v právnych systémoch krajín ako Kanada, Austrália a Veľká Británia. V kontexte sprístupnenia digitalizátov to znamená, že knižnice, *archívy a iné inštitúcie môžu digitalizovať a zverejňovať* časti chránených diel (napr. text, obrázky, videá a pod.) bez porušenia autorského práva, pod podmienkou, že splnia určité kritériá.

KLÚČOVÉ ASPEKTY FAIR DEALING

1. **Účel použitia:** Fair dealing spravidla zahŕňa **použitie dielo na vzdelávacie, výskumné, kritické alebo informačné účely**. To znamená, že dielo by malo byť použité spôsobom, ktorý podporuje vzdelávanie alebo hľadanie informácií.
 2. **Množstvo a podiel:** Použitie by malo byť obmedzené *na primerané množstvo diela*, ktoré je nevyhnutné na dosiahnutie tohto účelu. Napríklad, digitalizácia iba malých častí diela alebo obmedzenie prístupu k celému dielu môže byť považované za fair dealing.
 3. **Benefit pre verejnosť:** Výhoda, *ktorú z použitia diela má verejnosť* (napr. v rámci vzdelávacích programov či výskumu), zohráva dôležitú úlohu pri hodnotení, či je použitie diel spravodlivé.
 4. **Commercial Nature:** Ak je digitálne sprístupnenie diela spravované na komerčné účely, je menej pravdepodobné, že splní kritériá *fair dealing*. Použitie by malo byť nekomerčné.
 5. **Alternatívne dostupnosti:** Ak je dielo dostupné na trhu (napr. na predaj), jeho digitalizácia a sprístupnenie bez povolenia môže byť komplikovanejšia a skôr považovaná za porušenie autorských práv.
-

FAIR DEALING/FAIR USE PRÍPUSTNÝ ROZSAH

- Počet strán:** V mnohých prípadoch sa zvyčajne považuje za primerané digitalizovať a sprístupniť malú časť diela, ako napríklad:
 - **10-15% textu z knihy.**
 - **Jednu alebo dve kapitoly z učebnice.**
 - **Niekoľko strán z vedeckého článku.**
 - Dĺžka textu:** Pri textových dokumentoch sa môže zohľadniť aj počet slov. Napríklad, niekedy sa uvádza, že digitalizovanie až **1 000 slov z diela**, ak to nie je výrazná časť, môže byť považované za fair dealing.
 - Priestorové a vizuálne dielo:** Pre grafické alebo vizuálne dielo, ako sú fotografie alebo ilustrácie, sa zvyčajne považuje za primerané použiť iba **jednu alebo dve konkrétne ilustrácie alebo fotografie** bez toho, aby to porušilo autorské právo.
 - Účel použitia:** Zohľadňuje sa aj účel použitia. Ak je digitalizácia zameraná na vzdelávacie účely a prispieva k rozšíreniu vedomostí, môže sa považovať za spravodlivé aj využitie väčších častí.
 - Alternatívne dostupnosti:** Ak sú dielo alebo jeho časti dostupné na trhu (napr. na predaj), je menej pravdepodobné, že by veľké objemy sprístupnenia boli považované za fair dealing.
-

KOHO SA TÝKA „70 ROKOV“? VŠETKÝCH?

Áno, pravidlo o ochrane autorského diela, ktoré trvá spravidla 70 rokov po smrti autora, *sa týka aj všetkých ostatných autorov a spoluautorov diela.*

V prípade, že dielo má viacerých autorov (napríklad pri spolupráci viacerých osôb na literárnom, hudobnom alebo audiovizuálnom diele), ochrana trvá 70 rokov od smrti posledného žijúceho autora.

Toto pravidlo platí v rámci legislatívy väčšiny krajín, ktoré dodržiavajú medzinárodné dohody, ako je **Bernská konvencia** o ochrane literárnych a umeleckých diel a následné právne predpisy, avšak je dôležité poznamenať, že môžu existovať aj výnimky alebo špecifické pravidlá v jednotlivých jurisdikciách, takže je vždy dobré skontrolovať miestnu legislatívu.

ZAMESTNANECKÉ DIELA

V prípade diel vytvorených v rámci zamestnania alebo v rámci iných špecifických okolností (napríklad kolektívne dielo) môže byť ochrana tiež upravená odlišne.

Napríklad v niektorých prípadoch môže byť dielo považované za **autorstvo zamestnávateľa**, čím sa môže meniť trvanie autorstva.

Celkovo je dôležité vnímať, že ochrana autorského práva sa riadi kombináciou národných a medzinárodných právnych predpisov.

KTORÉ SÚ SPOLOČNÉ KRITÉRIÁ?

Ochranná doba digitalizátu, ktorá je založená na ochrane autorských práv, sa riadi rovnakými princípmi ako ochrana fyzických diel.

Pre digitálne repozitáre to znamená, že je potrebné dodržiavať pravidlá týkajúce sa **doby ochrany autorského diela, ktoré vo väčšine krajín trvá spravidla 70 rokov po smrti autora (alebo posledného autora v prípade spolupráce).**

OCHRANNÁ DOBA DIGITALIZÁTU

Tu sú kroky na výpočet ochrannej doby digitalizátu:

1. **Identifikácia autorov:** Zistiť, kto sú autori diela. Ak dielo vytvorili viacerí autori, treba zohľadniť všetkých spoluautorov.
2. **Určenie dátumu úmrtia:** Získať presné dátumy úmrtia všetkých autorov. Ak je známy len rok úmrtia, môže sa použiť 31. december toho roku ako referenčný dátum.
3. **Výpočet ochrannej doby:**
 - Pre jednotlivého autora: Ak autor zomrel v roku 2020, doba ochrany trvá do 31. decembra 2090.
 - Pre spoluautorské dielo: Ak napríklad jeden autor zomrel v roku 2020 a druhý v roku 2022, ochranná doba trvá do 31. decembra 2092 (dátum úmrtia posledného autora).
4. **Zohľadnenie výnimiek:** Možné sú výnimky alebo špecifické ustanovenia, ako sú diela anonymné, pseudonymné alebo diela vytvorené zamestnancami, čo môže zmeniť ochrannú dobu.
5. **Faktory vplyvu:** V niektorých prípadoch môže byť relevantné, ak bolo dielo predtým publikované alebo ak sú splnené určité podmienky na založenie práva na ochranu tohto diela.

V digitálnych repozitároch je tiež dôležité mať na pamäti, že **uchovávanie a sprístupňovanie digitalizovaných diel sa musí riadiť platnou legislatívou o autorských právach**. Ak je ochranná doba uplynulá, dielo sa stáva verejným vlastníctvom a môže sa voľne používať. Ak nie je, je potrebné získať potrebné **licencie alebo povolenia na jeho využitie**.

NÁRODNÍ DIGITÁLNÍ KNIHOVNA

- <https://ndk.cz/view/uuid:cc0ab430-10c7-11e8-a0cf-005056827e52?page=uuid:48ed0af0-2871-11e8-b8a6-5ef3fc9ae867>

POZVÁNKA NA WEBINÁŘ

ZPŘÍSTUPNĚNÍ DIGITÁLNÍCH KNIHOVEN V REŽIMU DNNT

Kdy: pondělí 24. března 2025 od 10:00 do 12:00

Kde: <https://cesnet.zoom.us/j/93644541815> na webinář se nemusíte předem registrovat

Webinář je určen knihovnám, které mají zájem poskytnout svým uživatelům dálkový přístup do digitálních knihoven v režimu **DNNT (děl nedostupných na trhu)**.

V nabídce je cca 200 000 svazků českých digitalizovaných knih vydaných před více než 20 lety a českých novin a časopisů vydaných před více než 10 lety. Službu DNNT nabízí již 9 digitálních knihoven.

Webinář je věnován dvěma tématům:

- **Jak zapojit knihovnu do využívání digitálních knihoven v režimu DNNT**

PhDr. Vít Richter – Národní knihovna ČR – Knihovnický institut

- **Díla nedostupná na trhu v České digitální knihovně**

PhDr. Matouš Měšťánek – Národní knihovna ČR – Odbor novodobých digitálních sbírek

Vít Richter, Národní knihovna ČR, [Klementinum 190/5, 110 00 Praha 1](#), Tel: [+420/221 663 338](tel:+420221663338), Fax: [+420/221 663 175](tel:+420221663175), mobil: [+420/603 223 627](tel:+420603223627), email: vit.richter@nkp.cz, www.nkp.cz, <http://ipk.nkp.cz/>, <http://www.skipcr.cz/>

DILIA (TEXT ZMLUVY NKP)

**kolektivní smlouva
o užití autorských děl zhotovením
jejich rozmnoženin do databáze
Národní digitální knihovny, jejich
užitím zobrazením na terminálu
knihoven a zobrazením na dálku
(dále jen „smlouva“)**
